

БАРБАШОВА Ірина,
д-ка пед. н., доцентка,
професорка катедри педагогіки
Бердянського державного
педагогічного університету

ЗНАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Успішна життєдіяльність учителя в умовах глобалізації, демократизації, інформатизації суспільства безпосередньо корелює з усвідомленням правових засад функціонування сфери освіти в Україні. Формування уявлень про зазначені засади доцільно організовувати під час опанування здобувачами другого рівня вищої освіти основ *едукології* – наукового напрямку, що інтегрує знання про законодавчу базу, економіку, соціологію, філософію, психологію, культурологію освіти [1].

На нашу думку, майбутні вчителі початкової школи мають засвоїти принаймні чотири блоки навчальної інформації, що характеризують: освітнє законодавство, конституційне право на освіту, державну політику у сфері освіти, її стратегічні пріоритети.

Сутність *законодавства про освіту* магістрантам пояснюють як систему нормативно-правових актів, які регламентують суспільні відносини у сфері освіти. Серед складників чинного національного освітнього законодавства виокремлюють:

– закони України: базові – Конституція України (ст. 53), Закон України «Про освіту»; спеціальні – Закони України «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», «Про фахову передвищу освіту»;

– ратифіковані міжнародні договори України: Загальна декларація прав людини (ст. 26); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

(ст. 13); Конвенція про права дитини (ст. 28, 29); Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні; Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту та учбових ступенів у державах регіону Європи тощо;

– підзаконні нормативно-правові акти: укази Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Міністерства освіти і науки України.

Конституційне право на освіту тлумачать як систему конституційно-правових норм, які здійснюються державою в інтересах громадянина, регулюють суспільні відносини щодо здобуття знань, умінь, навичок, детермінують розвиток особистості, її підготовку до трудової діяльності, участі в управлінні суспільством і державою.

Увагу студентів звертають на такі важливі аспекти:

– згідно Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості та має також певні обов'язки перед суспільством;

– метою освіти визнано розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян для забезпечення сталого розвитку України, її європейського вибору;

– право на освіту посідає одне з найважливіших місць серед конституційних прав (іншими є права людини на життя, повагу до її гідності, свободу й особисту недоторканність, свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, свободу світогляду і віросповідання, працю, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, охорону здоров'я, свободу творчості тощо);

– кожному гарантовано право на якісну освіту і це право людина може реалізовувати впродовж усього життя;

– повну загальну середню освіту визнано обов'язковою;

– держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних закладах; громадянам надано право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних освітніх закладах на конкурсній основі та в межах обсягу державного замовлення на підготовку фахівців;

– право на освіту гарантовано кожній людині на принципах свободи освіти (передбачає захист свободи вибору видів, форм і методів здобуття освіти, освітніх закладів і напрямів підготовки, свободу слова, вільне вираження своїх поглядів, відмову від нав'язування ідеологічних, політичних, релігійних та інших установок); рівного доступу до освіти (будь-який громадянин незалежно від його раси, кольору шкіри, політичних і релігійних переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак може претендувати на навчання в будь-якому освітньому закладі, за будь-якої спеціальністю, у будь-якій формі); державної участі в освіті (здійснення державою у сфері освіти своїх основних функцій – економічної, соціальної, політичної; кожна з цих функцій передбачає вчинення державою конкретних дій у певних напрямках); рівності освіти (полягає в об'єктивній оцінці досягнень того, хто навчається, об'єктивному ставленні до нього інших суб'єктів освітніх відносин, відповідному визнанні освітніх результатів, відображених у документі про рівень отриманої освіти).

Варто схарактеризувати багатокomпонентний зміст конституційного права на освіту. Це право на власні дії – право на дозволену поведінку; право на чужі дії – право вимагати дотримання дозволеної поведінки іншими особами; право на захист – право звертатися до правоохоронних, судових органів і правозахисних організацій, вимагати застосування засобів примусу в разі недотримання належної поведінки; право на використання – можливість

користуватися результатами освіти, а саме: здобутими теоретичними знаннями, практичними навичками.

Державну політику у сфері освіти розкривають як сукупність стратегічних цілей і програмних дій державної влади, спрямованих на забезпечення функціонування й розвитку освіти [2]. Підкреслюють органічний зв'язок політики в сфері освіти з політикою держави та з політикою в інших сферах – економіки, фінансів, міжнародних відносин тощо.

Здобувачам вищої освіти доводять, що освітню політику регулюють законодавчі та виконавчі органи державної влади:

- Верховна Рада України – визначає політику держави у сфері освіти;
- Кабінет Міністрів України, Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, Міністерство освіти і науки України, органи місцевого самоврядування, освітні заклади, установи й організації – реалізують політику держави у сфері освіти.

Важливо забезпечити усвідомлення майбутніми фахівцями поетапного характеру творення державної політики у сфері освіти й обґрунтувати в її траєкторії кілька періодів: перший (1991–2002 рр.) – національної самоідентифікації в освіті – оформлення права України на власну освітню політику; другий (2003–2013 рр.) – формування державної політики в новому методологічному і соціально-економічному контексті – процеси європейської інтеграції та світової глобалізації, прискорення розвитку людства на інноваційних засадах, розуміння невідворотності загальноцивілізаційного поступу й загрози відставання освітньої сфери України від темпів планетарного розвитку; третій (із 2014 р.) – комплексної модернізації освітньої сфери – обтяжений соціально-економічною кризою, викликаною російською агресією, що призвела до масового переміщення дорослих і дітей, освітніх закладів, інших ускладнень; водночас – активізація міжнародної співпраці в освіті, готовність до нововведень, повне прийняття європейського вектору розвитку, запровадження освітньої реформи “Нова українська школа” (2016) [4].

Серед *стратегічних пріоритетів* подальшого розвитку державної освітньої політики доцільно визначити провідними такі [3]:

– створення національної системи безперервної освіти – формування нації, яка постійно навчається, засвоює демократичні цінності, розвиває громадянське суспільство, утверджує людиноцентризм в освіті;

– зміщення фокуса в реформуванні системи освіти з процесу на результати й умови досягнення їхньої якості – стандартизація нормативно-критеріальних вимог до результатів і умов здобуття освіти всіх рівнів;

– прискорення інноваційних і технологічних змін в освіті – забезпечення взаємодії зовнішніх і внутрішніх ресурсів модернізації освіти (зовнішні – ресурси держави, регіонів, фондів, вкладені в освіту для досягнення очікуваної якості; внутрішні – особистісний і методично-технологічні чинники впливу);

– трансформація традиційної парадигми освіти у віртуально-дистанційну – дослідження потреби в дистанційному навчанні в Україні, його стану і перспектив розвитку; розроблення Державної програми розвитку дистанційного навчання на підставі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду; створення інноваційних проектів дистанційного навчання, його навчально-методичного і програмно-технічного забезпечення, умов для підготовки викладачів до дистанційного навчання тощо;

– диференціація соціальних гарантій забезпечення права громадян на безоплатну освіту – вивчення реальної ситуації з безоплатною освітою, зокрема державного фінансування, його обсягів і форм, нормативів платних послуг в освіті, батьківських добровільних внесків, безоплатних підручників, державного замовлення в професійно-технічній і вищій освіті тощо;

– розвиток державно-громадського управління і соціального партнерства в освіті – активізація громадської ініціативи, забезпечення наукових засад державно-громадського управління освітою, законодавче розмежування прав і обов'язків державного та громадського складників управління, розроблення механізмів залучення громадськості до фінансування освітніх закладів, широка роз'яснювальна робота в засобах масової інформації тощо;

– розроблення нової моделі фінансово-економічного розвитку освіти – оптимізація розподілу загальних суспільних (державних і приватних) видатків на освіту між освітніми рівнями, запровадження нових механізмів фінансування з метою стимулювання якості освіти, забезпечення цільового та ефективного використання виділених на освіту коштів.

За нашим переконанням, ознайомлення з наведеними блоками навчальної інформації дозволить майбутнім учителям початкової школи дійти висновку про те, що роль освіти в розвитку держави постійно зростає і потребує ґрунтовної законодавчої бази.

Список використаних джерел

1. Барбашова І. Основи едукології : навч. посіб. Мелітополь : Видавничий дім Мелітопольської міської друкарні, 2022. 172 с.

2. Ковтунець В. В. Державна політика у сфері освіти. *Енциклопедія освіти* / НАПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 207.

2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. С. 28–33.

3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року : Розпорядження КМ України від 22.08.2018 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p#Text> (дата звернення: 25.11.2022).